Maltese Literature Group Inc.
Grupp Letteratura Maltija Ink.
Incorporation No. A8686H
Kull korrispondenza għandha tintbagħat lis-Segretarju f'dan l-indirizz:
MLG, 477 Royal Parade, Parkville, Victoria 3052

FOLJU T'AĦBARIJIET
Numru 215 :: APRIL 2014

Editur: Paul Vella
paul.vella44@gmail.com

IL-LAQGĦA TAL-MEMBRI LI TMISS

Minħabba li l-aħħar Ġimgħa t'April taħbat l-*Anzac Day*, il-laqgħa li tmiss, se ssir nhar il-Ġimgħa, **2 ta' Mejju, 2014,** fiċ-Ċentru Malti ta' Parkville, fis-7.30 pm. Il-membri kollha mistiedna li jġibu xi xogħol biex jinqara f'din il-lejla. Jekk jogħġobkom ippruvaw li tkunu hemm fil-ħin. Nixtiequ naraw aktar membri jattendu għal dawn il-laqgħat, għalhekk ħajru lill-membri tal-familja u lil ħbiebkom biex jiġu u jsiru membri tal-Grupp tagħna.

IL-LAQGĦA TA' FRAR TAL-GLM

Il-laqgħa ta' Frar tal-Grupp Letteratura Maltija tal-Victoria, inżammet nhar il-Ġimgħa, 28 ta' Frar, fil-boardroom taċ-Ċentru Malti ta' Parkville. Numru sabiħ ta' membri attendew, filwaqt li kien hemm ukoll xi apoloġiji minn membri li ma setgħux jattendu. Wara xi diskussjonijiet, kien hemm il-qari minn xi membri. Il-President, Dr Victor Sammut, qralna tliet poeżiji mill-ktieb "Diwi fl-Ispazju" tal-Għaqda Poeti Maltin fl-okkażjoni tal-10 snin mit-twaqqif tagħha. Il-poeżiji kienu "Il-Buffu", "Il-Ħamiem tal-Barumbara" u "It-Tabib Xjenzat". Joe Camilleri qralna l-kitba tiegħu, "Riedu Jibqgħu Jgħixu Bħal Malta" u "Marta u Neriku Rebħu l-Ewwel Premju tal-Lotterija". Fl-aħħar inqraw żewġ poeżiji oħra, "Jien u l-Ilwien" ta' Toni Caruana u "Int Tajtna" ta' Alfred Caruana Ruggier. Bħas-soltu, fl-aħħar kien hemm xi rinfreskanti. Nixtiequ naraw aktar membri jattendu u forsi dawk li jħobbu l-Ilsien Malti u jixtiequ jingħaqdu ma' dan il-Grupp għandhom iċemplu lis-Segretarja, Rosemary Attard fuq 03 9338 3920.

Ritratt: wara, mix-xellug għal-lemin: Dr Victor Sammut, Rosemary Attard, Salvina Vella, Charles Attard, Paul Vella. Quddiem, mix-xellug għal-lemin: Joe Camilleri, Joe Bonett, Frank Bonett, Tony Spiteri, Alfred Xuereb.

TNEDIJA TA' ŻEWĠ KOTBA

Fis-16 ta' Frar 2014, ġewwa l-lukanda *Excelsior* il-Belt Valletta, ingħaqdu grupp sabiħ ta' artisti minn kull qasam u ġew imnedija 2 kotba. Wieħed mill-kotba bl-isem ta' "Bejn il-Barrakka u l-Baviera" ta' Amanda Busuttil, Lina Brockdorff u Francis Galea. L-ieħor huwa antoloġija li fih kitbiet bil-Malti u bl-Ingliż bl-isem ta' "Kliem Infinit - *Unbroken Words*". F'din il-festa ta' talenti ingħaqdu wkoll Prof. Oliver Friggieri u Fr Norbert Ellul Vincenti li għamlu taħdita fil-programm tal-okkażjoni. Walter Micallef, il-kant-awtur Malti ta wkoll is-sehem tiegħu b'żewġ diski animati bil-kitarra. Is-Sinjorina Louise Mifsud ippreżentat il-programm. Ta wkoll sehem is-Sur Mark Abdilla, President ta' *The Writers Club*. Is-Sinjura Joyce Bonello, fundatriċi ta' *One for All and All For One*, tat is-sehem tagħha billi faħħret l-inizjattiva li mill-bejgħ ta' dawn il-kotba ser tinbena skola fil-Kenja. Inġabru Euro 700 b'risq il-Kenja waqt l-inizjattiva. Il-membri ta' *Vision Plus* li huma l-illustraturi, il-poeti u l-artisti tal-artiġġjanat irringrazzjaw lil Joseph Sultana li kien il-moħħ wara din l-inizjattiva b'risq il-karita'. Biex tikseb kopja ta' dawn il-kotba u tkompli tgħin f'din il-kawża altruwista żur is-sit elettroniku: www.josephsultana.com

BARBECUE GĦALL-MEMBRI TAL-GLM

Nhar il-Ħadd, 9 ta' Marzu, ġie organizzat barbecue b'xejn għall-membri tal-Grupp Letteratura Maltija tal-Victoria. Dan, bħas-soltu, inżamm fuq il-proprjeta` tal-membri Frank u Draga Bonett, ġewwa Bulla. Madwar 34 membri attendew. Il-ġurnata kienet waħda daqsxejn sħuna b'temperatura ta' 32 deg C. Fost dawk preżenti kellna lill-Konslu Ġenerali ta' Malta fil-Victoria, is-Sur Victor Grech u s-Sinjura tiegħu, Patricia, kif ukoll lil Fr Carmel Adami, mssp. Waqt li kien qiegħed isir it-tisjir tal-laħam u z-zalzett minn Joe Lofaro u Charles Attard, il-membri l-oħra kienu qed jieħdu gost bil-mużika pprovduta minn Alfred Xuereb fuq is-synthesiser, Joe Gauci fuq il-kitarra u Joe Camilleri fuq il-perkussjoni. Dawn daqqew silezzjoni varja ta' mużika sabieħa u kanzunetti bil-Malti bħal, "Ix-Xemx", "Il-Bajja tal-Mellieħa" u "L-Aħħar Bidwi f'Wied il-Għasel" ma naqsux.

Wara li spiċċa t-tisjir, tqassam l-ikel, u ftit imbid aħmar u abjad ma naqasx lanqas.

Meta kulħadd kiel, kien wasal il-ħin għal ftit qari mill-membri, kemm xogħol oriġinali tagħhom u xogħol ta' poeti oħra.

Il-President, Dr Victor Sammut qralna proża tiegħu fuq is-snin li għamel f'Malta bħala tabib u kif emigra lejn l-Awstralja u kompla bil-professjoni tiegħu hawn. Manwel Cassar qralna żewġ poeżiji ta' Achille Mizzi, "Tal-Bigilla" u "Doctor Semperium". Wara qralna ftit limerikki li kiteb huwa stess. Imbagħad, it-tifla tiegħu, Bernadette, qratilna żewġ poeżiji bl-Ingliż. Fredu Cachia qara il-poeżija li kiteb ħuh, Mons. Lawrence Cachia, li kienet inqrat dan l-aħħar fl-anniversarju ta' Mikiel Anton Vassalli, "Lil Malta Indipendenti". Fredu Cachia qralna wkoll poeżija li kiteb fl-okkażjoni tal-mewt tan-neputi tiegħu, Philip Seracino Inglott ftit ilu, u din il-poeżija hu ddedikaha lil oħtu, Imelda Seracino Inglott, li tiġi omm Philip. Wara Fredu, Manwel Cassar qralna poeżija li Imelda Seracino Inglott kitbet, u nqrat fil-funeral ta' binha, Philip. Il-poeżija jisimha "This is Philip", xogħol sabieħ ħafna.

Il-poeżija "Kemm Xtaqt, inqrat mill-awtur tagħha, Frank Bonett. Dr Sammut qralna, jew aħjar, kantalna, poeżija li kien kiteb għal omm martu, Doris, "Lin-Nanna Salvina" filwaqt li l-aħħar qari sar minn Marie Louise Anastasi, fejn tatna żewġ poeżiji tal-Fundatur tal-Grupp, Dr Ġuże` Abela, "Qed Jimmarċjaw" u "Ejja Ħdejja".

Wara l-qari kulħadd qagħad jitkellem waqt li kulħadd kellu xi xarba f'idejh – għax kienet is-sħana!

Saret preżentazzjoni żgħira lil Frank u Draga Bonett bħala apprezzament li kull sena jilqgħuna għandhom għal dan il-barbecue. Grazzi lil Salvina Vella li organizzat ix-xiri tal-ikel u lil Rosemary Attard, Doris Sammut, Marie Louise Anastasi, Rose Lofaro u Salvina Vella għat-tqassim tal-ikel u t-tnaddif wara. Grazzi wkoll lil Joe Lofaro u Charles Attard li sajru l-laħam, u lid-daqqaqa, Joe Camilleri, Alfred Xuereb u Joe Gauci.

State Government Victoria
Department of Premier and Cabinet
OFFICE OF MULTICULTURAL AFFAIRS AND CITIZENSHIP
Proudly supported by the Office of Multicultural Affairs and Citizenship

BOV
BANK OF VALLETTA p.l.c.
Uffiċċju Rappreżentattiv:
16 Watt Street, Sunshine 3020
Telephone: 9311-3222

JEEP

GAETANO KANTA: MILL-BALLUTA SAX-CHALET

Biex titfakkar il-kontribuzzjoni li Gaetano Kanta ta lix-xena tal-mużika popolari bil-Malti, li tagħha kien pijunier, il-familja tiegħu, inklużi n-neputijiet Gianluca u Dorothy Bezzina, tellgħu kunċert *live* b'rikonoxximent tal-wirt li ħalla f'dan il-qasam. Is-serata, imtella' f'kollaborazzjoni mal-Għaqda tal-Malti – Università u t-Teatru Salesjan, inżammet bil-ħsieb li sservi sabiex terġa' tingħata l-ħajja lil dawn il-kanzunetti, din id-darba b'libsa xi ftit aktar kontemporanja. Il-kunċert ittella' nhar l-Erbgħa, 19 ta' Marzu fit-Teatru Salesjan, f'Howard Street, Tas-Sliema. Id-dħul għall-kunċert, kien bl-invit. Din is-serata kienet appoġġjata minn dawn il-kontributuri: Ir-Rappreżentanza tal-Kummissjoni Ewropea f'Malta, JM Vassallo Vibro Blocks Ltd, Print Right Ltd, Sounds Good, Pac Man's Take Away, u Paul Target.

L-EWWEL DARBA LI ĦASSEJTEK...

Kitba ta' Charles Casha. Pubblikazzjoni: Kunsill Nazzjonali tal-Ktieb 2013 pp 125. Jinbiegħ €6

Jason isir jaf li ommu qiegħda toħroġ ma' xi ħadd u din il-ħaġa tnissel fih rabja u dwejjaq. Aktar u aktar meta mingħand ħbiebu jinduna li wara kollox missieru ma kienx miet b'diżgrazzja fuq ix-xogħol imma kien hemm xi ħaġa li ma kienx jaf u li ommu u nanntu kienu ilhom jaħbu minnu. Meta Jason isir jaf il-veritá kollha mingħand ommu, huwa jinqata' minn ħbiebu, jeħodha kontra ommu u jgħaddi minn esperjenzi koroh u li setgħu wassluh f'tarf l-irdum. Imma fl-aħħar nanntu tgħidlu xi ħaġa li hu ma kienx jaf.

Rumanz rebbieħ tat-tielet edizzjoni (2012) tal-Konkors Letterarju "Rumanzi għaż-Żgħażagħ" organizzat mill-Aġenzija Żgħażagħ u l-Kunsill Nazzjonali tal-Ktieb.

MILL-KEXXUN T'ISFEL **ta' Alfred Palma,** *Bronk Productions, 2013*

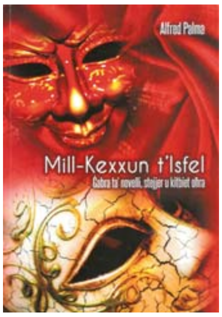

Din hija ġabra ta' 25 novella li tifrex fuq 173 paġna, li Alfred Palma kiteb bejn l-1960 u l-preżent. It-tul ta' kull novella jvarja minn bejn 3 paġni sa l-itwal waħda li ttul 11-il paġna. Ġeneralment l-istil huwa mexxej u b'hekk huma kollha kitbiet li tista' taqrahom f'nifs wieħed bla ebda diffikultà.

Lil Alfred Palma bosta jafuh bħala traduttur ta' xogħlijiet letterarji universali bħad-*Divina Commedia* ta' Dante Alighieri, id-drammi kollha u s-sunetti ta' William Shakespeare, ix-xogħlijiet ta' Oscar Wilde u Voltaire. Oħrajn jafuh bħala poeta u awtur tal-ġabra ta' poeżiji "Preludji" (1993). Issa, permezz ta' "Mill-Kexxun t'Isfel" Palma qed joħroġ għad-dawl kapaċità oħra minn tiegħu: dik tal-kitba tan-novelli jew stejjer qosra. Nagħlaq b'kumment li Palma stess jinkludi fil-Kelmtejn Qabel għall-ktieb: "Fil-ħajja tagħna jinbidel biss ix-xenarju; aħna ma ninbidlu qatt! U dan hu li minn dejjem xtaqt nesponi f'dawn il-kitbiet tiegħi: l-umaniżmu fir-rikkezza u fil-faqar tiegħu, fl-essenzjalità u fl-inutilità tiegħu, fl-illużjoni eterna ta' hena li l-umaniżmu jilbes tul ħajja sħiħa li tibqa' taħbi sal-aħħar it-traġedja li titwieled, tgħix u tmut miegħu!"

— Patrick Sammut

PETALI F'WIĊĊ L-ILMA

'Il-Poeżija għixtha ħajti kollha iżda llum qed niktibha'! U tassew hekk għax f'temp ta' ftit xhur dan il-poeta minn Ta' Kerċem, l-avukat Alfred Grech qed jagħtina t-tieni antoloġija ta' poeżiji tiegħu li huwa għoġbu jlaqqam Petali f'wiċċ l-ilma. Il-poeta nduna li fil-mogħdija mqallba u ħafna drabi mnikkta tal-ħajja, huwa kien qed jgħix il-Poeżija u llum qed jiddistilla l-esperjenza ta' ħajtu fuq il-karta stampata. Il-poeta jistqarr li l-Poeżija toħroġ waħidha mingħajr it-tqanżiħ, mingħajr skużi jew apoloġiji. Hija l-istqarrija tal-fidi tiegħu, l-istqarrija tal-verita' kif jafha hu, kif fehemha hu u kif qed jaraha mill-angolu jew mil-lenti mnejn qed iħares. Alfred Grech jikteb il-Poeżija għaliex iħoss li ma hix xi ħaġa ta' kuljum għalkemm aktarx li jħossha kuljum, għaliex jistħoqqilha li tibqa' mfakkra, għax mhix frivola, għaliex titla' u togħla 'l fuq minn dak li hu mistenni jew mit-tbassir ta' kuljum. Għandha mis-sorpriża, taf toħroġ barra miż-żmien u l-ispazju, u tilħaq l-infinit, tilħaq l-etern, hi, li fit-tkasbir twieldet u ssawret. Parti minn dil-verita' nsibuha f'silta mill-poeżija tiegħu Din l-għanja li ngħannilek mhix tas-soltu

Din l-għanja li xtaqt ngħanni baqgħet siekta
Għal ħafna snin, u dan mhux biex niftaħar,
Għax karta ma kellix fuqiex inħażżeż
U hekk ħallejtha tgħum fuq wiċċ il-baħar.

U jista' jkun ukoll li jien imdawwar,
Minn min mhuwiex qed jagħraf dar-rigali,
Minn min qed jakkużani u jidħak bija,
Jew qiegħed ngħix fi żmien ta' bla sinjali.

Fid-Daħla li għamel għal dan it-tieni ktieb tiegħu, l-avukat Alfred Grech jagħti elf definizzjoni ta' x'jifhem bil-kelma 'Poeżija'. Huwa jsostni li l-Poeżija hija l-ilsien tar-ruħ, il-lingwaġġ li bih titkellem filwaqt li tiskappa mir-rutina ta' kuljum, mill-medjokrita' ta' dak li jissejjaħ 'normali', mir-ripetizzjoni li tissejjaħ stabilta' u mill-mad-mad ta' serħan il-moħħ. Il-Poeżija tistaqsi, qatt ma hi bi kwietha u ma taċċettax dak li hu apparenti, dak li għal kulħadd jgħaddi, għax kulħadd hekk qed jagħmel. Il-Poeżija tirrifletti l-univers kaotiku li fih qed ngħixu, li fl-estremitajiet tiegħu, iżda, jaf joħroġ is-sabiħ, l-ordni. Fil-Poeżija joħroġ il-kuntrast, il-kuntradizzjoni li hu l-ist-ess bniedem, kif ukoll il-mistoqsija, li hija l-mistoqsija tal-ħajja. Il-Poeżija, jissokta jgħidilna l-awtur, hija talba ta' ruħ li qiegħda tfittex lil seħbitha. Hija toħloq mill-ġdid dak li diġa jeżisti u tagħtih isem ġdid jew isem ieħor;

tagħtih lewn isbaħ milli għandu u issa sar jingħaraf. Il-Poeżija hija filosofija u l-poeta u l-filosofu għandhom minn ta' xulxin. Il-Poeżija hija taħdita b'ritmu mhux tas-soltu, għanja waqt taħdita, u taħdita waqt l-għana, hija għanja mingħajr mużika.

Il-Professur Oliver Friġġieri jirrimarka li din it-tieni antoloġija ta' Alfred Grech tingħaqad minnha nnifisha max-xogħlijiet l-oħra tal-poeta u tixhed li hemm unita' kemm tematika u kemm formali, b'mod li l-poeżiji varji jintisġu flimkien bħala element ta' opra waħda. Din hi kwalita' meħtieġa ħafna biex fl-aħħar mill-aħħar turi li l-versi ta' Alfred Grech huma l-prodott ta' maturita' fil-ħsieb (bħala memorja u immaġinazzjoni) daqskemm huma r-riżultat ta' maturita' fit-tħaddim tal-kelma. U allura bl-istess prodezza tematika u maturita' teknika, Dr Alfred Grech jissokta hawnhekk ukoll fil-vjaġġ liriku tiegħu, immexxi minn punti ta' riferiment li huma tassew stabbli; l-għarfien tiegħu nnifsu, ir-relazzjoni intensa mal-ambjent, ir-rakkontar tal-ħajja bħala suġġett ta' riflessjoni mnissla mill-kweżiti li ġġib magħha l-esperjenza. Huwa dejjem il-poeta tal-kuntest li jinsab fih, bix-xejriet kollettivi daqskemm individwali tiegħu, imma fil-fehma ta' Profs Friġġieri, huwa wkoll l-għannej tat-tiġrib personali, tiġrib li fl-immaġinattiva tal-poeta, isir spunt għal meditazzjonijiet li issa jiksbu rilevanza wisq usa milli qatt kellhom bħala paġni minn eżistenza ta' għadd ta' snin u ċirkustanzi.

U biex inżid norbot ma' dak li qed jgħid dan il-kritiku letterarju u fl-istess ħin intemm dan l-apprezzament tiegħi, se nislet parti mill-poeżija Jien nista' nistaqsik

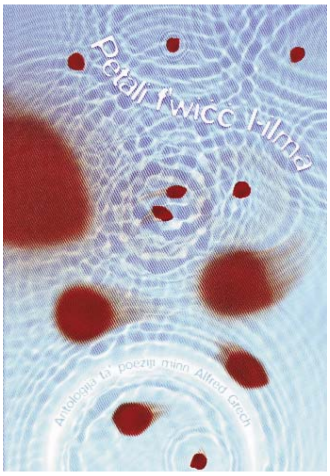

Jien nista' nistaqsik għal kemm-il darba
Filwaqt li ġewwa moħħi bdiet taħdita;
Ma niftakarx x'kont liebsa meta ltqajna
Xufftejk niftakar iebsa daqs ħadida.

Jien nista' nkun xi ħadd li qed jittama,
U nerġa' nistaqsik għal kemm-il darba,
U nfittex ħalli nilmaħ dawl inemnem,
Mit-toqol ta' dal-jum jien naħrab ħarba.

Jien nista' ma nemminx 'mma lilek nemmnek
U għalhekk qed nistaqsik fejn inti qiegħda,
Kull xħin id-dlam tal-lejl hu fl-aqwa tiegħu,
Idejja mmattar nara intix imbiegħda.

L-antoloġija 'Petali f'wiċċ l-ilma' hija stampata għand l-A&M Printing Ltd tal-Qala u għandha disinn tal-qoxra ta' George Mario Attard, b'dedika lill-ġenituri tal-poeta b'ħajr lil Dun George Mercieca u Josette Pace. Nemmen li l-kotba tal-Poeżija qatt ma kellhom suq tajjeb u bosta drabi l-awtur jispiċċa jitlef il-flus; il-poplu tagħna nieqes mill-kultura tal-qari u hemm bżonn li lil uliedna nħajruhom jaqraw u jiffrekwentaw il-librerija. Imma min tassew għandu għal qalbu d-dinja tal-Muża m'għandux joqgħod lura milli jikseb kopja ta' Petali f'wiċċ l-ilma għax żgur ma jiddispjaċihx jaqra l-ħsus u l-ħsebijiet ta' dal-poeta li deher fix-xena letterarja minn xi ftit tas-snin 'l hawn; ngħid għalija jien dejjem niftakru mgħaddas fil-kotba tal-Liġi u tiela u nieżel il-Qorti. Tgħid illum x'jippreferi! Jittanta lil Muża jew jiddefendi xi proxxmu! Jiena naħseb li irnexxa fit-tnejn.

— Kav Joe M Attard, Victoria, Għawdex

TARA HIJA L-*JUNIOR HIGHPOINT CHAMPION FOR 2013*

Ħaġa sabiħa li nifirħu u nammiraw liż-żgħar tagħna meta jagħmlu suċċess fil-ħajja tagħhom.

Meta konna għand Frank and Draga Bonett, f'Bulla, għall-barbecue tal-Grupp Letteratura Maltija tal-Victoria, iltqajna maċ-ċkejkna Tara, li tiġi n-neputija (*granddaughter*) ta' Frank u Draga. Melita, omm Tara, tiġi t-tifla ta' Frank u Draga.

Aħna nafu li l-membru tagħna, Frank, dejjem kellu interess u mħabba kbira għaż-żwiemel. Bintu, Melita, kibret f'dan l-ambjent u l-interess tagħha fiż-żwiemel ma naqasx. U issa, Tara, ta' 7 snin, ma naqsitx li timxi fuq il-passi tagħhom.

Tara rebħet it-titlu ta' Junior Highpoint Champion for 2013 fl'Oaklands Pony Club, meta kkompetiet ma' għadd ta' kompetituri oħra fil-kategorija ta' Taħt it-12-il sena. Tara ingħatat punti f'diversi eżamijiet, kemm fuq il-ħila tagħha u dak tal-pony, li jismu 'Mate'. Tara irċeviet terħa, girlanda ta' fjuri u midalja meta ġiet l-ewwel fis-sezzjoni tagħha.

F'isem il-kumitat u l-membri tal-Grupp Letteratura Maltija, nifirħu lil Tara u nixtiequlha aktar suċċessi għall-ġejjieni.

Tara flimkien mall-*pony* tagħha, *"Mate"*

IL-ĦAJJA TA’ MIKIEL ANTON VASSALLI F’200 PAĠNA

Prof. Frans Ciappara

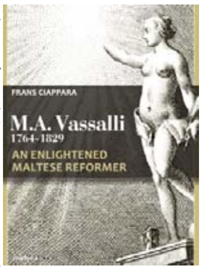

Magħruf minn kulħadd bħala ħassieb u riformatur, daqskemm bħala ribell u studjuż. Dawn l-aspetti ġew trattati fil-bijografija M.A. Vassalli (1764-1829) *An enlightened Maltese reformer*, miktuba mill-Professur Frans Ciappara. Fid-dawl taċ-ċelebrazzjonijiet tal-250 sena mit-twelid ta’ dan il-personaġġ, saret it-tnedija ta’ din il-bijografija fil-Palazz ta’ Sant’Anton nhar il-5 ta’ Marzu 2014, f’jum twelidu. Intant, Prof. Ciappara tkellem ma’ *inewsmalta.com* biex joħroġ xi wħud mill-punti ewlenin li nkitbu f’din il-bijografija.

“Vassalli kien imsaħħar b’kemm il-lingwa Maltija kienet qadima u sabiħa u kien iqis l-ilsien Malti bħala simbolu ewlieni tal-kultura tagħna”. Niseġ grammatika u dizzjunarju Malti li għadhom magħrufa sal-lum… Ma kienx jinteressah biss kif kien mibni l-Malti. Kien jinteressah ukoll li jara l-Malti bħala għodda f’idejn in-nies. Jibqa’ mfakkar għall-ħsieb oriġinali tiegħu, jiġifieri l-proġett tal-iskejjel madwar Malta. Dan tal-aħħar kien importanti għax f’dak iż-żmien kien hemm injuranza kbira.

“Għal Vassalli l-edukazzjoni kienet dritt tat-tfal kollha u kellha tingħata mingħajr ebda ħlas. Għalih it-tagħlim ma’ kellux ikun relatat mal-klassi soċjali tat-tfal. Kellha tkun biss l-inklinazzjoni tat-tfal li tiddetermina l-futur tagħhom. Dawn l-iskejjel kellhom ikunu differenti minn dawk tal-passat. Kellu pjan ta’ edukazzjoni b’sistema edukattiva immirata għad-dinja ta’ dak iż-żmien li kienet tipprepara lill-istudenti bħala membri attivi tal-komunità. Vassalli ppropona biex jiġu mgħallma l-aritmetika, is-snajja’ u x-xjenzi, fost l-oħrajn”.

Ciappara spjega kif dawn l-iskejjel li kien qed jipproponi Vassalli ma kellhomx ikunu mmexxija mill-kleru. Imma jekk fil-proġett ta’ Vassalli l-knisja ma kienx se jkollha sehem, kellha r-responsabbilità li tipprovdi l-iskejjel u l-finanzi. L-għadd ta’ kappelli mxerrda mal-gżira kellhom iservu ta’ klassijiet filwaqt li dan il-proġett kellu jkun iffinanzjat mill-benefatturi li kienu numerużi. Fil-knejjes kellhom ukoll jitpoġġew kaxxi tal-flus biex il-fidili jitfgħu d-donazzjonijiet tagħhom. “Vassalli kien stqarr li: uliedna kienu jibqgħu jafuhulna”, kompla jgħid Ciappara.

Vassalli kompla billi qal li l-Malti ma kellux ikun biss l-għodda tat-tagħlim imma kellu jkun ukoll l-ewwel lingwa mgħallma, lingwa li setgħet issaħħaħ il-kuxjenza nazzjonali. Għal Vassalli, il-lingwa kienet l-aktar fattur li jiddistingwi lil poplu Malti.

“Minkejja l-isforzi ta’ Vassalli, dan il-programm ma kienx twettaq”, qal Ciappara.

Vassalli kellu żgħożija infeliċi. Kien tilef lil missieru ta’ sentejn, filwaqt li missieru tar-rispett, sofra l-ħabs tal-Inkwiżitur fuq dejn. Dan l-inċident ħalla marka fuqu tant li din it-tbatija psikoloġika biddlitu f’rivoluzzjonarju. “L-orfni li kien iġorr l-istigma tal-ħabs ried jivvendika ruħu minn soċjetà retrograda.”

Ciappara fakkar kif Vassalli ma kienx l-uniku bniedem li ħaseb fl-identità ta’ Malta. Hemm personalitajiet oħrjan bħal Iniazio Saverio Mifsud, De Soldanis, Testaferrata u Ġan Nikol Muscat, li taw imbuttatura kbira lin-nazzjonalità Maltija. Dan ifisser li apparti Vassalli kien hemm nies oħrajn li kellhom l-idea ta’ Malta bħala stat indipendenti.

Eżiljat...għax kienu jqisuh traditur: waqt li Vassalli kien qed jippubblika l-aħjar kotba tiegħu, Malta kienet għaddejja minn taqlib politiku kbir. Fi ftit snin għaddiet mill-ħakma tal-Kavallieri għal taħt il-Franċiżi u spiċċat taħt l-Ingliżi.

Vassalli kellu fiduċja kbira fil-Franċiżi għax kellu għal qalbu l-prinċipji tar-Rivoluzzjoni Franċiża. Vassalli spiċċa arrestat wara li nkixfet konfoffa kontra l-Kavallieri. Napuljun ħelsu wara li ħa lil Malta f’idu. Fi żmien il-Franċiżi reġa’ spiċċa l-ħabs wara li r-raħlin u l-Ingliżi bdew jissuspettaw fih għax kien simpatizzant tal-Franċiżi. Il-Maltin kienu jqisuh traditur u l-Ingliżi eżiljawh.

Vassalli reġa’ ġie lura mill-eżilju wara 19-il sena. “Kompla fejn ħalla qabel mal-politika irvinatu”, qal Ciappara. “Għen lill-missjunarji Protestanti fil-proġett tagħhom tal-edukazzjoni. Ittraduċa l-vanġeli u l-Atti tal-Appostli li kienu jintużaw bħala kotba għall-iskejjel biex it-tfal jitgħallmu jiktbu u jaqraw bil-Malti. Ta’ dan patta qares għax meta miet, il-kappillan ta’ San Pawl tal-Belt ried jidfnu f’qabar mhux imbierek. Kien għalhekk li sħabu l-Protestanti difnuh fiċ-ċimiterju tagħhom.”

Vassalli dam għal ħafna snin minsi u kien biss meta Ninu Cremona ppubblika l-ewwel tagħrif fuqu li beda jiġi riabilitat bħala missier l-ilsien Malti.

Aneddotu ta’ dari: Vassalli twieled fl-era tal-Ordni ta’ San Ġwann. “Filwaqt li l-politika tal-pajjiż kienet f’idejn il-Kavallieri, il-parroċċi kienu f’idejn in-nies. Għalkemm il-Kappillan kien jaħseb li hu l-‘għarus’ tal-Knisja, in-nies kienu jippretendu li jmexxu huma għax kienu bnewha u kull ħaġa li kien hemm fiha kienet tagħhom. Meta l-kappillan ma kienx jaqbel mal-paroċċani kienu jeħduha miegħu”.

Fost ix-xogħlijiet ta’ Vassalli nsibu: Ir-regoli tal-Malti f’Alfabet Malti Mfysser byl Malti u bit-Taljan (1790) Il-grammatika f’Mylsen Phoenico-Punicum sive Grammatica Melitensis(1791) Dizzjunarju ta’ tmintax-il elf kelma Ktyb yl Klym Malti Mfysser byl-Latin u byt-Taljan Fl-1827 – it-tieni edizzjoni tal-grammatika: Grammatica della Lingua Maltese

Ġabra ta’ 863 qawl: Motti, aforismi e proverbii maltesi

iNews, il-Ħadd, 2 ta’ Marzu, 2014

Grazzi lil Joe Borg, Segretarju, Akkademja tal-Malti għal dan it-tagħrif.